

han till Göteborg 1814, där han kom att sysselsätta sig med olika yrken, bl.a. som informator och hästutfodrare. Först 1827 publicerade han sin första bok, *Rakknivens bruk, vård och iståndsättande. Handbok för Mogne och blifvande Män*. Detta verk kom att efterföljas av *J.A. Wadmans samlingar. Lek och alfvar* (1830) och *J.A. Wadmans sednare samlingar. Lek och alfvar* (1835).

Anekdoterna kring Wadman är flerfaldiga, och han skall ha varit sällskapligt uppsluppen och – utfattig. Härav jämförelserna med Bellman. Berg vill dock helst frånskriva jämförelser med Bellman, då Wadman inte nådde upp till den förres diktarkonst eller sociala karaktäristiker. Inte heller diktade han först och främst om Göteborg såsom Bellman gjorde om Stockholm. Wadman var mer nationellt högstämmd i enlighet med den samtida romantiska andan, där han värnade den uråldriga monarkin och äldre värderingar som riskerade att tappa mark i den pågående moderniseringen av det svenska samhället. Vilka värderingar som Wadman skall ha ansetts hotade framgår dock inte riktigt hos Berg, inte heller vilken typ av modernisering som han skall ha ogillat. Industrialismen var fortfarande i sin linda, och några allvarliga försök till konstitutionella förändringar syntes knappast till vad gäller t.ex. riksdagens sammansättning, även om det kungliga enväldets tid var förbi.

Inte heller strävade Wadman efter att skildra den fattigaste delen av befolkningen, bortsett från de s.k. nymferna (glädjeflickor). Snarare var det borgarklassens kvinnor som var föremålet för hans diktarkonst, vilket snarare förstärker intrycket av Wadman som en romantiker än som en socialrealistisk skildrare. Förvisso är flera av hans dikter både uppslupna, retsamma och komiska, men något socialt patos värd namnet tycks inte Wadman vara i stånd till. Inlevelsen och empatin saknas i hans diktning, även om den har andra förtjänster.

Vad som framstår som mest förtjänstfullt i Magnus Bergs arbete är nog de inledande sidorna om det tidiga 1800-talets Göteborg, fångad genom den geografiska och sociala utvecklingen, de olika stadsdelarnas karaktäristik, stadens sociala sammansättning och de olika samhällsklassernas levnadsförhållanden eller nymfernas villkor. Vad som även framstår som en hedervärd insats är den rikliga publiceringen av Wadmans dikter, vilket i och för sig nog är nödvändigt med tanke på hans relativt perifera roll i den svenska litteraturhistorien.

Många läsare av Bergs arbete ställer sig nog ändå frågan hur vi skall värdera Wadman och hans diktarkonst. Någon subtil diktare i Bellmans klass var han uppenbarligen inte, dessutom kom Wadman att verka något senare än Bellman, under romantiken. Han var inte heller någon Göteborgsskildrare i första hand, snarare en skildrare av det svunna fosterlandet. Även om Wadman fått en byst upprest eller gatunamn döpta efter sig kvarstår dock problematiken kring vilken betydelse han haft som diktare, eller varför eftervärlden egentligen behöver ett arbete om denne bohém. Men kanske svaret står att finna i den mystik som Wadman lämnat efter sig, eller inte lämnat efter sig, då källorna kring honom i inte så liten utsträckning är just av anekdotisk karaktär.

*Henrik Brissman, Lund*

*Hantverkslaboratorium*. Eva Löfgren (red.). Hantverkslaboratoriet, Mariestad 2011. 283 s., ill. ISBN 978-91-97938-20-4.

Det är hantverkets status och betydelse, främst inom byggande, som står i fokus i antologin *Hantverkslaboratorium*. Hantverkslaboratoriet är ett nationellt centrum för kulturmiljövårdens hantverk och bedriver både utbildning och forskning om hantverk. I uppdraget ligger också att dokumentera och säkra hotade hantverkskunskaper. Ett annat viktigt syfte är att bistå kulturmiljösektorn med kunskap om hantverk. Centrumbildningen hör till Göteborgs universitet, men även Riksantikvarieämbetet har bidragit till utvecklingen av verksamheten som i väsentliga delar är förlagd till Mariestad. I antologin *Hantverkslaboratorium* presenteras verksamhet och projekt som har koppling till Hantverkslaboratoriet. Antologins primära mål kan därmed sägas vara en presentation av centrumet.

Verksamheten på Hantverkslaboratoriet fyller säkerligen en viktig funktion i samhället. Det går inte att förneka att hantverk fortfarande är av betydelse, även om vi nu sägs leva i den digitala eran, ungefär 200 år efter den industriella revolutionen. Händernas arbete omfattar en enorm del av mänskligt skapande, men det är framförallt hantverk inom byggande som står i fokus på Hantverkslaboratoriet. Detta avspeglas tydligt i antologin, vars 21 kapitel alla är intressanta med olika infallsvinklar på hantverk, kulturmiljövård och forskningen kring dessa teman. En avsikt med boken är att visa på det värde och den angelägenhet

frågorna kring dessa ämnen har. Detta är både en styrka och en svaghet, ibland kan det bli lite för mycket av det goda. Antologier är sällan lämpade för sträckläsning. Efter att ha kommit halvvägs i boken, infinner sig en viss lust att utropa: ”Jo tack, vi vet att hantverk med kvalitet är viktigt och bra samt att det är skamligt att man inte haft vett att uppskatta det efter förtjänst, det räcker med argument nu, snälla...”

Önskan att visa på legitimiteten av en verksamhet kan ibland kännas lite överväldigande, kanske särskilt för någon som redan har en positiv inställning till den. Naturligtvis är det samtidigt mycket intressant att få en god inblick i mycket av det spännande arbete som görs med koppling till Hantverkslaboratoriet.

Denna recension kommer huvudsakligen att inrikta sig på helhetsintrycket av antologin och enbart några av de olika enskilda kapitlen kommer att beröras. Många av kapitelförfattarna presenterar intresseväckande forskning och resonemang, vilka hade förtjänat fördjupande diskussioner utifrån sig själva. Förhoppningsvis kan det i andra sammanhang ges möjlighet till en fördjupad analys av dessa.

Antologin är indelad i tre delar: *Hantverk och kulturmiljövård*, *Hantverkslaboratoriet och kulturmiljövården*, *Hantverksdoktoranderna om sin pågående forskning*. Den första delen kan sägas presentera de samhällsbehov som varit bidragande till skapandet av Hantverkslaboratoriet. Detta samhällsbehov har först och främst ansetts vara kulturmiljövården. I den andra delen ges en djupare inblick i olika arbeten och forskningsperspektiv som har bäring på laboratoriets verksamhet. I den sista delen presenterar slutligen hantverksdoktoranderna sin forskning, dvs. en viktig del av de nya forskningsfält som öppnas av Hantverkslaboratoriet.

Hantverk och kulturmiljöarbete har en lång gemensam historia. I förordet till antologin gör Birgitta Johansen och Ola Wetterberg en tillbakablick på kulturmiljövårdens portalfigurer under 1800-talet, Eugène Viollet-le-Duc och John Ruskin. De hade verkligen skilda uppfattningar om restaureringskonst, men båda betonade hantverkets stora betydelse för att uppnå de mål som eftersträvades. Det var således redan under 1800-talet som man började uppmärksamma hantverkets roll för förståelse av historia. Särskilt Ruskin varnade för att hantverket skulle försvinna i industrisamhället. Man skulle kunna säga att Ruskin ytterst ville värna det mänskliga individuella uttrycket i produktionsprocessen, det som gör ett ting eller en

byggnad unik. Industrialiseringen innebar en rationalisering och likriktning, massa framför individ.

Bengt O.H. Johansson ger i sin artikel ”Hantverk och byggenskap i backspeglarna” en intressant historisk bakgrund i synen på hantverk och byggande. Konflikterna som utvecklas mellan specifika traditionella hantverksmetoder och modern rationell effektivitet under 1800-talet och vidare in i 1900-talet lyfts fram. Det användande av äldre hantverksmetoder som användes av många byggnadsarbetare före andra världskriget, betraktades t.ex. som tecken på okunskap av dem som förespråkade det moderna. Om man förenklar Johanssons resonemang skulle man kunna säga att modernismens apostlar strävade efter att byggande skulle bli en fråga om montering istället för hantverk. Det fanns dock även röster som var kritiska mot att hantverk trängdes undan inom byggande och annan produktion. Johansson refererar även han till Ruskin då han citerar dennes bok *Gotikens natur*:

På senare tid hava vi noga studerat och väl utvecklat den civilisationens stora uppfinning som vi kalla arbetets fördelning. Vi nämna blott saken med orätt namn, ty strängt taget är det icke arbetet utan människor som delas. De splittras till blotta bråk av människor, till små fragment och smulor av liv, så att den lilla gnistan intelligens som återstår en man, icke räcker till att göra en knappnål eller en spik, utan uttömmas på att göra en knappnålsudd eller ett spikhuvud. Det är ju en god och önskvärd sak, att många knappnålar dagligen tillverkas, men kunde vi se med vilket kristallstofv deras uddar slipas – stofv av människoande, som måste oändligen förstoras, innan vi förmå att märka, varav det består – då skulle vi tänka, att det kanske ändå inneburit en viss förlust.

Man kan förstå och ha sympati för den övergripande tanke Ruskin ger uttryck för i sitt resonemang. Alienation är något negativt som ofta förknippas med industrialismens massproduktion och den till sin spets drivna arbetsdelningen. Det speciella exemplet med knappnålsproduktion kan dock lika gärna användas som ett argument *för* industrialisering. Knappnålsproduktionen i England utfördes innan industrialiseringens fulla genomslag huvudsakligen av barn och får nog betraktas som ett monotont och tröstlöst arbete. Industrialiseringen har ändå burit med sig en del välsignelser och avsaknaden av handgjorda knappnålar

känns trots allt ganska lätt att bära. De perspektiv som Johansson lyfter fram i sin artikel, bl.a. i relation till arkitekturteoretikern Ruskin och Arts-and-Crafts-formgivaren William Morris, är ändå tankeväckande.

Ruskins och Morris estetik utgjorde en del av en mer övergripande samhällssyn och deras antikvariska ideal utgjorde grund för en vision om en socialistiskt färgad utopi. Vilka vidare fördelar kan vi se med Hantverkslaboratoriet förutom att det kan tjäna som en kunskapsbank åt kulturmiljövården? Kan forskningen tänkas tillföra samhället mer än kunskap? Antologins artiklar är ganska försiktiga när det gäller dessa frågor, egentligen stannar de mest vid en antydning. Möjligen anas ändå i en del texter ideal som kan kännas besläktade med Ruskins och Morris. Gunnar Almevik och Peter Sjömar lyfter i sina respektive artiklar fram hur synen på hantverkskunskap ofta varit präglad av fördomar. Hantverkarens praktiska erfarenhet har i samhället haft en lägre status än den mer teoretiskt vunna kunskapen. Det kan nog ligga mycket i detta och man kan nog tillägga att de fördomar som funnits från visst akademiskt håll även bottnat i osäkerhet inför hantverkets praktik. Både Almevik och Sjömar pekar på betydelsen av att knyta in hantverket i samhället genom att utveckla hantverkskunskapen som vetenskap. Givetvis kan något sådant även bidra till att öka hantverkarens status. För att tala klarspråk – man kan även se ett socialt emancipatoriskt syfte med Hantverkslaboratoriet. Om man för tanken vidare så finns det kanske även en utopisk visionär grund inom den offentliga kulturmiljövården? Visst har det diskuterats en del om kulturarv och ideologiska grunder det senaste decenniet. Det är likaså ofta lätt att kunna raljera över sådana resonemang, utopiska visioner ter sig inte sällan ganska naiva när de kläds i ord. Utopiska föreställningar kan dock dra samhällsutvecklingen i en viss riktning – 1900-talets modernistiska rörelser är ett ganska bra exempel på det. De artiklar som är skrivna av Allan Gunnarsson om landskapsvården och trädgårdens hantverk, Helena Åberg om kunskapsbygge inom träområdet, Anneli Palmsköld om det immateriella kulturarvet och Hans-Erik Hansson om hantverk och kyrkligt kulturarv är alla mycket intressanta. Det som dock saknas i antologin är en artikel som på ett djupare sätt hade vågat tackla en större samhällsvision.

Det är inte särskilt svårt att ur ett pragmatiskt perspektiv förstå att ett akademiskt sammanhang verkligt kan bidra till en höjning av hantverkskunnandets

sociala status. Själv kan jag tycka att det är lite sorgligt att erkännande för de många värden som finns i olika skilda praktiker så ofta skall behöva utgå från akademiska normer. När det gäller den forskning som presenteras i antologin råder det dock ingen tvekan om att Hantverkslaboratoriet arbetar med frågor som har hög relevans både för vetenskap och samhälle. Göran Andersson, Bosse Lagerqvist, Pierre Nestlog, Bo Magnusson, Katarina Saltzman, Leif Jonsson, Lykke Lundberg, Nils-Eric Andersson och Maria Hörnlund visar i sina artiklar på den roll hantverksforskningen och utbildningen spelar för t.ex. landskapsvården, byggnadssektorn och samhällsadministrationen. Nyckande metoder för dokumentation och informationssökande i relation till hantverksforskning presenteras också av en del av dessa författare. En artikel som belyser åtskilliga av dessa skilda aspekter är Gunnar Almeviks artikel om de rekonstruktionsvetenskapliga arbetena vid Södra Råda kyrka i Värmland. De metodologiska och teoretiska ingångarna i detta arbete påminner mycket starkt om de man finner inom den experimentella arkeologin. Genom att försöka göra en rekonstruktion kan man få ny information om tekniska betingelser kring äldre produktion. Detta kan i sin tur bidra till en fördjupad förståelse av kulturhistoriska sammanhang. Tekniken har alltid bidragit till att skapa ett ramverk för samhället och genom experimenterande hantverk kan sådana ramverk undersökas.

Hantverkslaboratoriets doktorander har bedrivit forskning inom ett brett fält relaterat till olika sidor av hantverk: stolpverksforskning, Ulrik Hjort Lassen, kalksten och platsblandat bruk, Jonny Eriksson, förökningsmetoder för örtartade fleråriga växter, Tina Westerlund, färg och hortikulturellt hantverk, Nina Nilsson, skärande handverktyg, Patrik Jarefjäll. När man läser presentationerna av dessa projekt i slutet av antologin så framstår de inte alls som udda i vetenskapligt hänseende. Ämnena är intressanta och det verkar inte finnas några svårare metodologiska hinder av kunskapslogisk karaktär som tornar upp sig. Om detta är hantverksvetenskaplig forskning så skiljer den sig inte nämnvärt från annan vetenskap. *Hantverkslaboratoriet* är en skrift som fyller sitt syfte om avsikten varit att bemöta eventuella tvivlare. Efter att ha läst den önskar man nästan att hantverksvetenskap trots allt skulle vara något märkligare och mer utmanande än den framstår i denna antologi.

*Björn Magnusson Staaf, Lund*